

РОЗДІЛ 1

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ ТА ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВО

УДК 323.1(497.4)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.37.1>

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОПОЛІТИКИ РЕСПУБЛІКИ СЕРБІЯ

ETHNOPOLITICS OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Железнік М.Р.,*студент I курсу магістратури факультету суспільних наук**Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»*

У статті проаналізовано питання етнополітичної складової Республіки Сербія, її структури, конституційно-правового статусу етнічних меншин, мовної політики, структури етнополітичного менеджменту та моделі громадянського та етнічного представництва етнічних меншин у державі.

Початок процесу розпаду Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія в 1992 році, а також подальша низка збройних конфліктів на території колишніх республік Югославії у період між 1991 та 2001 роками, які мали етнічний характер і супроводжувалися значними людськими трагедіями, зумовили появу нових країн з своєю національно-етнічною складовою. Сербія брала участь у цих конфліктах, підтримуючи різні етнічні групи та проводячи різні політичні стратегії. Сербія, як одна з ключових держав-наступниць Югославії, стала однією з центральних фігур у формуванні нового політичного та етнічного ландшафту. Загалом, етнічна складова Сербії різноманітна, а сучасні тенденції спрямовані на зближення з європейськими структурами та оптимізацію взаємин із сусідніми країнами. Республіка Сербія є країною з поліетнічним складом населення. Після сербів, найбільш чисельними національними меншинами є: угорці, босняки та роми. Серед менш чисельних національних меншин потрібно відзначити: словаків, хорватів, югословенів, румунів, влахів, чорногорців, македонців, мусульман, болгарів, русинів, буневців і росіян. У Республіці Сербія офіційно визнані 24 національні меншини, які внесені в «Реєстр національних рад національних меншин». Офіційною мовою в державі є сербська мова та кириличний алфавіт. Представники національних меншин можуть використовувати свою мову як приватно, так і публічно. Структура етнополітичного менеджменту визначена в «Законі про національні ради національних меншин». Створення закладів виховання та освіти, згідно Закону, належить до повноважень Національної ради. В Республіці Сербія інтереси національних меншин представляють політичні партії меншин, через які меншини реалізують своє право на політичне представництво.

Ключові слова: Республіка Сербія, етнічна меншина, етнополітичний менеджмент, мовна політика, конституційно-правовий статус, громадське представництво, етнічне представництво, Югославія.

The article analyzes the issue of the ethno-political component of the Republic of Serbia, its structure, the constitutional and legal status of ethnic minorities, language policy, the structure of ethno-political management, and the model of civil and ethnic representation of ethnic minorities in the state.

The beginning of the process of disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia in 1992, as well as the subsequent series of armed conflicts on the territory of the former republics of Yugoslavia between 1991 and 2001, which were ethnic in nature and accompanied by significant human tragedies, led to the emergence of new countries with their own national and ethnic components. Serbia participated in these conflicts by supporting different ethnic groups and pursuing different political strategies. Serbia, as one of the key successor states of Yugoslavia, became one of the central figures in the formation of the new political and ethnic landscape. In general, the ethnic composition of Serbia is diverse, and modern trends are aimed at rapprochement with European structures and optimization of relations with neighboring countries. The Republic of Serbia is a country with a multi-ethnic population. After the Serbs, the most numerous national minorities are: Hungarians, Bosniaks and Roma. Among the smaller national minorities, the following should be noted: Slovaks, Croats, Yugoslavs, Romanians, Vlachs, Montenegrins, Macedonians, Muslims, Bulgarians, Ruthenians, Bunevians and Russians. In the Republic of Serbia, 24 national minorities are officially recognized, which are included in the «Register of National Councils of National Minorities». The official language in the state is Serbian and the Cyrillic alphabet. Representatives of national minorities can use their language both privately and publicly. The structure of ethno-political management is defined in the «Law on National Councils of National Minorities». According to the Law, the creation of educational institutions falls under the authority of the National Council. In the Republic of Serbia, the interests of national minorities are represented by minority political parties through which minorities exercise their right to political representation.

Key words: Republic of Serbia, ethnic minority, ethno-political management, language policy, constitutional and legal status, civil representation, ethnic representation, Yugoslavia.

Постановка проблеми. Етнополітична складова держави та право національних меншин на репрезентацію своїх інтересів у політиці та в інших сферах є невід'ємною частиною існу-

вання кожної демократичної держави. Республіка Сербія є державою з поліетнічним складом населення, а питання репрезентації національних меншин чітко закріплено в нормативно-правовій базі держави. В Республіці Сербія офіційно визнані 24 національні меншини, які внесені в «Реєстр національних рад національних меншин», а їхнє положення та права регулює «Закон про захист прав та свобод національних меншин». В Республіці Сербія, де-факто, домінуючими національними меншинами є угорська, боснійська і ромська. Відтак, кандидати від домінуючих національних меншин представляють інтереси цих меншин в Народній Скупщині.

Згідно з законодавством Республіки Сербія, національні меншини мають право на формування своїх етнополітичних партій, які репрезентують інтереси тої чи іншої національної меншини в політичній площині. Окрім політики, національні меншини мають право на збереження своєї культури, традицій та мови. В Республіці Сербія цьому також віддається не остання роль, що дає молодому поколінню, яке відноситься до тих чи інших національних меншин, можливість на подальший розвиток своєї національної ідентичності. Питання культури та мови регулюється відповідно до «Закону про культуру». Національним меншинам дозволяється створювати національно-культурні товариства та інші структури для їх національного розвитку.

Важливо відзначити, що в контексті вітчизняної етнополітології окреслена нами тема не висвітлена, а тому потребує подальшого дослідження. Відтак предметом дослідження постає етнічний та політичний контексти функціонування держави Республіки Сербія.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Робота містить інформацію про переписи населення за 2011 та 2022 роки [1] та результати парламентських виборів в Народну Скупщину Республіки Сербія 2023 року [2; 3; 11]. Нормативно-правова база складається з Конституції Республіки Сербія [4], Закону про захист прав і свобод національних меншин [5], Закону про національні ради національних меншин [6], Закону про політичні партії та витяг з Реєстру політичних партій [7; 8].

Сербські науковці [9] описують питання національних меншин та їх політичне представництво в Республіці Сербія і з якими труднощами вони стикаються для репрезентації своїх інтересів у політиці.

Український науковець І. Буркут [10] описує в своїй праці «Політичні процеси: історія, міфи, реальність (погляд з регіону)» питання історії трансформації як самої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія (далі – СФРЮ), так і постюгославських країн, їхні взаємозв'язки в історичній та культурній сферах.

Українська дослідниця Н. Кічера [11] описує в своїй праці «Нормативно-правове й інституційне забезпечення політики щодо прав національних та етнічних меншин у країнах Центральної Східної Європи» питання регулювання національних меншин з боку законодавчої бази Республіки Сербії та ратифікованих нею Конвенцій.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексне висвітлення проблематики етнонаціональної політики Республіки Сербія. У рамках цієї мети потрібно вирішити наступні завдання: 1) дослідити етнонаціональну структуру суспільства; 2) розглянути конституційно-правовий статус етнічних меншин; 3) з'ясувати мовну політику в державі; 4) визначити структуру етнополітичного менеджменту; 5) окреслити модель громадянського та політичного представництва етнічних меншин у державі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпад СФРЮ супроводжувався кривавими збройними конфліктами, поставив гострі запитання перед історичною та політичною науками про з'ясування справжніх причин гострого міжетнічного протистояння і вироблення дієвих механізмів запобігання етнополітичним кризам, що виключатимуть силові методи вирішення конфліктів у складній етнонаціональній сфері [10, с. 197]. Історія трансформаційних процесів в Югославії пройшла декілька етапів, але для нас важливою є саме перша, яка відбулася у 1980-х рр. Подібно до СРСР часів перебудови СФРЮ також намагалася модернізувати власну економічну та політичну систему і в той же час зберегти свою цілісність у вигляді багатонаціональної держави. Проте, спроба трансформації виявилася невдалою – СФРЮ розпалася, подібно до інших соціалістичних федерацій, і процеси кардинальних змін уже відбувалися в нових державах, що утворилися на її руїнах [10, с. 197]. Структурні фактори югославської кризи в значній мірі були пов'язані з особливостями етнополітики СФРЮ, заснованій на пошуку балансу між найбільшими націями країни – сербами і хорватами. Щоб не допустити їх надмірного підсилення, центр вдавався до різноманітних штучних комбінацій, метою яких було стримування національних амбіцій сербів і, в меншій мірі, хорватів. У подібних розкладах вигравали деякі етнічні громади – наприклад, угорці та албанці, що отримали в соціалістичній Югославії високий ступінь автономії. Досвід етнічно однорідних держав Центрально-Східної Європи засвідчив, наскільки великими є труднощі одночасного переходу до ринку та спроб демократизувати суспільство. У багатонаціональних державах ці труднощі виявилися значно більшими: поєднання економічних, етнічних та політичних конфліктів створило умови для їх розпаду [10, с. 203–204].

Республіку Сербія відносять до типу країн з поліетнічним складом населення. За даними перепису населення 2022 року (який відбувався

з 1 по 31 жовтня 2022 року, офіційно оприлюднені 28 квітня 2023 року), в державі проживало 6 647 003 чол., з яких 5 360 239 чол. (80,64%) ідентифікували себе сербами. Серед інших національних меншин в Сербії, згідно з переписом, найбільшими є: угорці (184 442 чол., 2,77%), босняки (153 801 чол., 2,31%) і роми (131 936 чол., 1,98%) (табл. 1) [1].

Необхідно зауважити, що в порівнянні з попередніми результатами перепису населення 2011 року, в державі проживало дещо більше людей, а саме 7 186 862 чол., з яких 5 988 093 чол. (83,32%) ідентифікували себе сербами. Серед інших національних меншин в Сербії, за переписом, найбільшими були угорці (253 889 чол., 3,53%), роми (147 604 чол., 2,05%) і босняки (145 278 чол., 2,02%) [1].

Як бачимо, в порівнянні з 2011 роком, в 2022 році боснійська національна меншина збільшилася на 5,87% та піднялася на третє місце після угорців, в той час, як ромська національна меншина скоротилася на 10,61% і опустилася на четверте місце. Важливо відмітити таку національну меншину, як албанці. Так, в 2011 році албанцями себе назвали тільки 5809 чол., але в 2022 році ця кількість виросла до 61 687 чол. (+961,92%).

Серед інших менш чисельних національних меншин варто відмітити словаків (41 730 чол.), хорватів (39 107 чол.), югословенів (27 143 чол.), румунів (23 044 чол.), влахів (21 013 чол.), чорногорців (20 238 чол.), македонців (14 767 чол.), мусульман (13 011 чол.), болгарів (12 918 чол.), русинів (11 483 чол.), буневців (11 104 чол.) і росіян (10 486 чол.).

Найбільш численною етнічною меншиною є угорці, які проживають в на півночі Сербії, в Автономному краї Воєводина (182 321 чол.). Зокрема в Північно-Бацькому окрузі (адміністративний центр Суботиця) угорська громада презентує більшість населення (56 973 чол.). Округами з високою часткою концентрації угорської нац.меншини є Північно-Банатський округ (Кікінда, 50 643 чол.), Південно-Бацький округ (Новий Сад, 35 356 чол.). Також угорська національна меншина проживає в Середньо-Банатському (Зренянин, 15 765 чол.), Західно-Бацькому (Сомбор, 11 846 чол.), Південно-Банатському (Панчево, 8782 чол.) та Сремському (Сремська Митровиця, 2956 чол.) округах.

Боснійська національна меншина в Сербії, є третьою національною меншиною, найбільше їх прожи-

Таблиця 1

Етнонаціональна структура сербського суспільства (2011–2022 роки) [1]

Етнічні групи	Переписи населення			
	2011		2022	
	Всього	%	Всього	%
Серби	5 988 150	83,32	5 360 239	80,64
Угорці	253 899	3,53	184 442	2,77
Роми	147 604	2,05	131 936	1,98
Босняки	145 278	2,02	153 801	2,31
Хорвати	57 900	0,81	39 107	0,59
Словаки	52 750	0,73	41 730	0,63
Чорногорці	38 527	0,54	20 238	0,30
Влахи	35 330	0,49	21 013	0,32
Румуни	29 332	0,41	23 044	0,35
Югослави	23 303	0,32	27 143	0,41
Македонці	22 755	0,32	14 767	0,22
Мусульмани	22 301	0,31	13 011	0,20
Болгари	18 543	0,26	12 918	0,19
Буневці	16 706	0,23	11 104	0,17
Русини	14 246	0,20	11 483	0,17
Росіяни	3 247	0,05	10 486	0,16
Горанці	7 767	0,11	7700	0,12
Албанці	5 809	0,08	61 687	0,93
Українці	4 903	0,07	3969	0,06
Німці	4 064	0,06	2573	0,04
Словенці	4 033	0,06	2829	0,04
Інші	17 558	0,24	21 643	0,33
Регіональна приналежність ¹	30 771	0,43	11 929	0,18
Невизначені	160 346	2,23	136 198	2,05
Незрозумілі	81 740	1,14	322 013	4,84
Загалом	7 186 862	100,0	6 647 003	100,0

¹ мається на увазі за місцем народження, а не за етнічною приналежністю.

ває в Регіоні Шумадія і Західна Сербія (151 374 чол.). Округами з високою часткою концентрації боснійської національної меншини є Рашський округ (адм. центр Кралево, 115 640 чол.), але більшість не презентують та Златиборський округ (Ужице, 35 346 чол.).

Ромська національна меншина в Сербії є четвертою національною меншиною, які, в більшості своїй, проживають в Регіоні Південна та Східна Сербія (50 671 чол.) та Автономному краю Воєводина (40 938 чол.). Зокрема, в Ябланицькому (10 542 чол.) та Пчинському (10 877 чол.) округах, де презентують більшість населення.

Отож, на офіційному рівні в Республіці Сербія визнаються 24 національні меншини, які внесені в «Реєстр національних рад національних меншин» («Регистар националних савета националних мањина») [6]. Гарантування прав і свобод, а також захист від дискримінації національних меншин описано в «Законі про захист прав та свобод національних меншин» від 4 липня 2018 року. («Закон о заштити права и слобода националних мањина»). Зокрема, Закон чітко визначає поняття «національна меншина».

Відтак, стаття 2 цього Закону пояснює, що «національна меншина» це – будь-яка група громадян Республіки Сербія, яка є достатньо репрезентованою з точки зору чисельності, навіть якщо вона представляє меншість на території Республіки Сербія, належить до однієї з груп населення, які мають тривалий і міцний зв'язок з територією Республіки Сербія та має такі ознаки, як мова, культура, національна чи етнічна приналежність, походження чи релігія, якими вона відрізняється від більшості населення, і члени якої вирізняються своєю турботою про спільне збереження спільної ідентичності, включаючи культуру, традиції, мову чи релігію [5].

Представники національних меншин мають право на виховання та навчання власною мовою, тобто спілкуванням у дошкільних, початкових і середніх навчальних закладах. Для реалізації права, передбаченого частиною першою цієї статті, може встановлюватися певна мінімальна кількість учнів з тим, що ця кількість може бути меншою від встановленої законодавством мінімальної кількості учнів для забезпечення належних форм навчання і виховання.

Навчання мовою національної меншини не обов'язково виключає вивчення сербської мови. Навчальна програма з метою навчання з пункту 1 цієї статті в частині, що стосується національного змісту, суттєво міститиме теми, пов'язані з історією, мистецтвом і культурою національної меншини (ст. 13). Для цілей навчання мовою національних меншин, зазначених у частині 1 статті 13, у рамках вищої освіти буде підтримуватися розробка навчальних програм для вихователів і вчителів мовами національних меншин, відповідно до з законом, що регулює вищу освіту (ст. 14) [5].

Згідно з «Законом про культуру», меншинам дозволяється створювати національно-культурні товариства та інші громадські структури для їх національного розвитку. Відповідно до «Закону про національні ради національних меншин», до компетенції рад входить опіка над культурними, мовними, освітніми та телекомунікаційними потребами меншин. Потреба лібералізувати етнополітику після «демаршу Косова», зумовила прийняття доповнень до правил використання мов, зокрема, на рівні місцевого самоврядування мова національних меншин може вживатися на рівні з державною сербською. Одним із ключових для нормативного забезпечення етнополітики РС став «Закон про заборону дискримінації», який вступив у силу з 1 січня 2010 року і передбачає заборону дискримінації національних меншин, зокрема випадків національних, етнічних чи мовних утисків [11, с. 511]. Національні меншини можуть брати участь у процесі прийняття рішень або ж самостійно вирішувати питання, що стосуються їх культурних потреб. Із цієї метою національні меншини з 2003 року мають право формувати власні ради меншин для реалізації самоуправління у сфері культури, освіти, інформації, офіційного використання мови і писемності [11, с. 510].

Не менш важливим є ратифікація Рамкової конвенції про захист прав національних меншин, завдяки чому на основі періодичних звітів про виконання Конвенції Сербія рухається в позитивному руслі в даній сфері. Створено ряд інституцій, що займаються питаннями національних меншин. Як свідчать останні моніторингові цикли та відповідні рекомендації, залишається ряд проблеми у процесах залученості національних меншин до управління, галузях використання мови, освіти, ЗМІ, функціонуванні рад національних меншин, інтеграції та забезпеченні прав ромської громади [11, с. 512–513].

У Республіці Сербія в офіційному вжитку є сербська мова та кириличний алфавіт (ст. 10) [4]. Поряд із цим представники національних меншин мають право використовувати свою рідну мову як приватно, так і публічно (ст. 10). На території одиниці місцевого самоврядування, де традиційно проживають представники національних меншин, їх мова та писемність можуть бути рівноправними в офіційному вжитку. Орган місцевого самоврядування своїм статутом в обов'язковому порядку повинен запровадити мову та писемність національної меншини в рівноправний офіційний вжиток, якщо частка її членів національних меншин у загальній кількості жителів на її території за результатами останнього перепису населення сягає 15%. Орган місцевого самоврядування вводить в офіційний обіг мову та писемність національної меншини не пізніше як протягом 90 днів з моменту встановлення виконання вимог, перед-

бачених Законом. В органах місцевого самоврядування, де на момент прийняття цього закону мова національної меншини перебуває в офіційному вжитку, вона залишиться в офіційному вжитку (ст. 11) [4]. Національні ради національних меншин беруть участь у розробці навчальних програм з предметів, які виражають своєрідність національних меншин у мові, тобто мовленні національних меншин, двомовному викладанні та вивченні мови національних меншин з елементами національної культури відповідно до нормативні акти, що регулюють прийняття навчальних програм для національних меншин [5].

Структуру етнополітичного менеджменту описує «Закон про національні ради національних меншин» («Закон о национальных советах национальных маџина»). Окремий (другий) розділ цього Закону визначає наступну структуру, до якої входять: 1) Голова Національної ради; 2) Виконавчий комітет Національної ради; 3) Комітети з питань освіти, культури, інформації та офіційного вжитку мови і письма (ст. 7) [6]. Національна рада має не менше 15 і не більше 35 членів у випадках, якщо національна меншина: 1) становить менше 10 тис. осіб за результатами останнього перепису населення, то національна рада складається з 15 осіб; 2) за результатами останнього перепису населення перевищує 10 тис., але менше 20 тис. осіб, національна рада складається з 19 осіб; 3) за результатами останнього перепису населення становить від 20 000 до 50 000 осіб, національна рада складається з 23 осіб; 4) за результатами останнього перепису населення становить від 50 000 до 100 000 осіб, національна рада складається з 29 членів; 5) за результатами останнього перепису населення перевищує 100 тис. осіб, національна рада складається з 35 осіб (ст. 9) [6].

Національна рада може відповідно до Закону створювати заклади виховання, освіти, учнівського та студентського середовища та здійснювати права та обов'язки засновників. Установи з пункту 1 цієї статті засновуються національною радою самостійно або спільно з республікою, автономною провінцією, органом місцевого самоврядування чи іншою юридичною особою відповідно до закону. Республіка, автономна провінція та одиниця місцевого самоврядування як засновники установ з частини 1 цієї статті, які відповідно до цього закону створюються як установи особливого значення для національної меншини, можуть повністю або частково передати засновницькі права на національну раду [6].

Ради національних меншин є юридичними особами. Крім рад, законодавством передбачається створення також громадських парламентів, депутати яких збираються щомісяця для вирішення нагальних питань у галузі освіти, культури та інформації. Представники двадцяти національ-

них меншин сформували свої ради національних меншин, які співпрацюють з органами державної влади [11, с. 510].

Установа, зазначена у частині першій цієї статті, може бути оголошена: 1) по одному закладу початкової та середньої освіти та виховання, в якому навчання ведеться мовою національної меншини, тобто також мовою національної меншини, якщо кількість закладів місцевого самоврядування, в яких навчання здійснюється також ведеться мовою національної меншини менше чотирьох; 2) не більше 1/4 загальної кількості закладів початкової та середньої освіти, у яких навчання ведеться мовою національної меншини, якщо кількість закладів місцевого самоврядування та державного управління здійснюється мовою національної меншини, яка перевищує чотири; 3) початкова школа, у якій не менше 1/3 учнів навчається мовою національної меншини, та середня школа, у якій не менше 90 учнів навчаються мовою національної меншини, за наявності закладу певної рівень освіти в органах місцевого самоврядування, яка оголошена закладом особливого значення для освіти національної меншини.

Положення цієї статті відповідно поширюються і на заклад, у якому вивчається мова або мовлення з елементами національної культури, якщо йдеться про національну меншину, мова якої не викладається [5]. Згідно з «Законом про захист прав і свобод національних меншин», ч. 2, ст. 4: «Республіка Сербія забезпечує умови для ефективної участі представників національних меншин у політичному житті, представництва представників національних меншин у Національні збори та пропорційне представництво національних меншин в зборах автономних провінцій та одиниць місцевого самоврядування відповідно до закону» [5]. Окремо виділяється в цьому Законі статус представництва ромської національної меншини: «Органи влади прийматимуть нормативно-правові акти та вживатимуть заходів, передбачених частиною першою цієї статті, з метою покращення становища осіб, які належать до ромської національної меншини» [5]. Механізми, що забезпечують соціальну інтеграцію можна класифікувати за такими категоріями: 1) політична участь на всіх рівнях управління; 2) безперешкодне включення у соціальну мобільність; 3) право на здійснення культурної автономії; 4) механізми позитивної дії у працевлаштуванні, зокрема в державному секторі. Соціальна інтеграція передбачає високий ступінь взаємодії між меншиною та більшістю, що призводить до зменшення сегрегації національних меншин та зміцнення соціальної згуртованості [9, с. 137]. У випадку з Сербією, її можна вважати законодавчо розвинутою країною в області національних меншин, але на практиці є багато нюансів.

Існує широкий набір прав меншин, гарантованих законом (індивідуальні та колективні права), і розроблено механізми реалізації цих прав, але ця політика не призвела до збільшення взаємодії між більшістю та меншістю, а навіть знизився ступінь інтеграції національних меншин порівняно з періодом епохи комуністичного правління. Найбільшу відповідальність за такий стан речей несе більшість, оскільки вона володіє найбільшою політичною владою, але не звільнені від відповідальності її представники національних меншин. У Сербії інтереси національних меншин представляють політичні партії меншин, через які вони реалізують своє право на політичне представництво і вони є головними учасниками політичної інтеграції, а також ради національних меншин, через які меншини реалізують своє право на культурну автономію, і вони повинні відігравати головну роль у процесі соціальної інтеграції [9, с. 144]. У «Реєстрі політичних партій» (станом на 2024 рік) зафіксовано 120 політичних партій [8]. Загалом у національному парламенті Сербії за результатами парламентських виборів 2023 року представлені 35 партій (включно з партіями національних меншин).

Згідно з «Законом про політичні партії» («Закон о политичким странкама»), окремий (другий) розділ містить статті про формування, як політичних партій, так і політичних партій національних меншин: 1) політичну партію можуть заснувати щонайменше 10 тис. громадян Республіки Сербія, які є повнолітніми та дієздатними (ст. 8); 2) політичну партію національних меншин можуть заснувати щонайменше 1 тис. громадян Республіки Сербія, які є повнолітніми та дієздатними (ст. 9) (табл. 2) [7].

Таким чином, національні меншини мають більш спрощені умови для репрезентації своїх інтересів в політичній сфері країни.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

1. Розпад СФРЮ супроводжувався політичною дестабілізацією, а спроби трансформувати державу призвели до її розпаду, що зумовило в подальшому початок збройних міжетнічних конфліктів. Республіка Сербія є країною з поліетнічним складом населення. За даними перепису населення 2022 року, в державі проживало 6 647 003 чол. З них, 5 360 239 чол. ідентифікували себе сербами, хоча, за даними перепису населення 2011 року, це число було мало більше, а точніше, 7 186 862 чол., з яких 5 988 093 ідентифікували себе сербами. Після сербів, найбільш чисельними національними меншинами є: угорці, босняки та роми. Серед менш чисельних національних меншин потрібно відзначити: словаків, хорватів, югословенів, румунів, влахів, чорногорців, македонців, мусульман, болгарів, русинів, бунєвців і росіян. Найбільш чисельною з національних меншин є угорці, вони проживають в усіх округах Автономного краю Воєводина, а в Північно-Бацькому окрузі вони презентують більшість населення. Другими по чисельності є боснійці, вони проживають в регіоні Регіоні Шумадія і Західна Сербія, в Рашькому та Златиборському округах. Третіми по чисельності є роми, вони проживають в Регіоні Південна та Східна Сербія та Автономному краю Воєводина. В Ябланицькому та Пчинському округах презентують більшість населення. Важливо відмітити албанську національну меншину, яка в 2011 році бойкотувала перепис, але прийняла участь в переписі 2022 року.

2. У Республіці Сербія офіційно визнані 24 національні меншини, які внесені в «Реєстр національних рад національних меншин». Визначення поняття «національна меншина» регулю-

Таблиця 2

Парламентське представництво етнічних громад Сербії за результатами виборів 2023 року [2; 3; 11]

№ з/п	Назва організації	Представник парламентської групи національних меншин	Кількість отриманих голосів виборців
1.	Альянс воєводинських угорців /Савез војвођанских Мађара	Балінт Пастор/Балинт Пастор	64 747 / 1,74%
2.	Спадщина муфтія – Партія справедливості та примирення/Муфтијин аманет – Странка правде и помирења + Демократичний союз хорватів у Воєводини/ Демократски савез Хрвата у Војводини	Усаме Зукорліч/Усаме Зукорлић і Томіслав Жигманов/Томислав Жигманов	29 066 / 0,78%
3.	Партія демократичної дії Санджаку/Странка демократске акције Санџака	Сельма Кучевич/Селма Кучевић	21 827 / 0,59%
4.	Коаліція албанців долини Прешево (Політична боротьба албанців триває)/Коалиција Албанаца Прешевске долине (Политичка борба Албанаца се наставља)	Шаип Камбері/Шаип Камбери	13 501 / 0,36%
5.	Коаліція РС–НКПЮ–СМКЮ/Коалиција РС–НКПЈ–СКОЈ	Слободан Ніколіч/Слободан Николић	11 369 / 0,31%

ється «Законом про захист прав та свобод національних меншин» від 4 липня 2018 року. В цьому ж Законі також детально описується питання освіти, збереження мови, культури, релігії та самоідентифікації національних меншин.

3. Згідно з Конституцією Сербії, офіційною мовою в державі є сербська мова та кириличний алфавіт. Проте, представники національних меншин мають право використання своєї мови як приватно, так і в публічній сфері, а також на певній території, де традиційно проживають представники національних меншин, мова та писемність можуть бути рівноправними в офіційному вжитку (наприклад, дорожні знаки з назвами населених пунктів). Також національні ради національних меншин беруть участь у розробці навчальних програм, за допомогою яких національні меншини вивчають мову з елементами національної культури.

4. Структура етнополітичного менеджменту визначена в «Законом про національні ради національних меншин». Другий розділ цього Закону визначає структуру Національної ради, а також кількість членів, в залежності від останнього перепису населення. Національна рада, відповідно до Закону створює заклади виховання, освіти, учнівського та студентського середовища на правах та обов'язках засновників. Республіка, автономна провінція та одиниця місцевого самоврядування як засновники установ з частини 1 цієї статті, які відповідно до цього закону створюються як установи особливого значення для національної меншини, можуть повністю або частково передати засновницькі права на національну раду.

5. Згідно з «Законом про захист прав і свобод національних меншин», забезпечуються умови для ефективної участі представництва національних меншин у політичному житті та представництво речників від національних меншин у Національних зборах. Окремо виділяється в цьому Законі статус представництва ромської національної меншини для покращення становища осіб, які належать до цієї національної меншини. Механізми, що забезпечують соціальну інтеграцію можна класифікувати за наступними категоріями: політична участь на всіх рівнях управління, безперешкодне включення в соціальні потоки, право на здійснення культурної автономії та механізми позитивної дії у працевлаштуванні, зокрема в державному секторі. В Республіці Сербія інтереси національних меншин представляють політичні партії меншин, через які меншини реалізують своє право на політичне представництво і вони є головними учасниками політичної інтеграції. Кількість та актуальність партій регулює «Реєстр політичних партій», в якому станом на 2024 рік, дійсними є 120 партій, з них 35 партій представлені в Народній скупщині Сербії, по результатам парламентських виборів 2023 року. Згідно з «Законом про політичні партії», окремий (другий) розділ містить статті про формування, як політичних партій, так і політичних партій національних меншин. Так, для заснування політичної партії потрібно щонайменше 10 тис. громадян Республіки Сербія, які є повнолітніми та дієздатними, а для політичної партії національних меншин щонайменше 1 тис. громадян держави, які є повнолітніми та дієздатними, що дає більш спрощені умови для можливості репрезентації своїх інтересів у політичній сфері країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. СТАНОВНИШТВО. Национална припадност: подaci по општинама и градовима = Population. Ethnicity : data by municipalities and cities / [одговара Миладин Ковачевић; превод Весна Аралица; картограф Милутин Раденковић]. Београд: Републички завод за статистику, 2023 (Београд: Републички завод за статистику). 119, [15] стр.: геогр. карте, табеле, обрасци; 30 см. (Попис становништва, домаћинства и станова 2022. године = 2022 Census of Population, Households and Dwellings). URL: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/PdfE/G20234001.pdf> (дата звернення: 17.01.2024).
2. Дулановић Ж. И нови сазив Скупштине Србије без посланика из Нове Вароши. *Варошке новине*. 2024. URL: <https://www.varoske.net/vesti/2194/i-novi-saziv-skupstine-srbije-bez-poslanika-iz-nove-varoshi> (дата звернення: 09.02.2024).
3. Резултати избора. Парламентарни 2023. Републичка Изборна Комисија. Дата оновлення: 09.01.2024. URL: <https://www.rik.parlament.gov.rs/542645/rezultati> (дата звернення: 17.01.2024).
4. Устав Републике Србије. Република Србија. Уставни суд. URL: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/139-100028/ustav-republike-srbije#d2>. (дата звернення: 08.02.2024).
5. Закон о заштити права и слобода националних мањина. *Република Србија. Министарство државне управе и локалне самоуправе*. URL: <https://mduls.gov.rs/wp-content/uploads/zakon-o-zastiti-prava-i-sloboda-nacionalnih-manjina040718.pdf> (дата звернення: 08.02.2024).
6. Закон о националним саветима националних мањина. URL: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nacionalnim_savetima_nacionalnih_manjina.html (дата звернення: 08.02.2024).
7. Закон о политичким странкама. *Република Србија. Министарство државне управе и локалне самоуправе*. URL: <https://mduls.gov.rs/wp-content/uploads/zakon-o-politickim-strankama.pdf> (дата звернення: 08.02.2024).

8. Извод из Регистра политичких странака. *Република Србија. Министарство државне управе и локалне самоуправе*. URL: <https://mduls.gov.rs/wp-content/uploads/Izvod-iz-Registra-politickih-stranaka-05.02.2024..pdf> (дата звернення: 08.02.2024).

9. Марковић К. Јовановић А. Нови приступи мањинском питању: Децентрализація и националне мањине – случај Србија. 2015. С. 123–150. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/484015877.pdf> (дата звернення: 09.02.2024).

10. Буркут І. Югославія: перша спроба трансформації. *Буркут І. Політичні процеси: історія, міфи, реальність (погляд з регіону)*. Чернівці: «Прут», 2005. С. 197–204.

11. Кічера Н. Нормативно-правове й інституційне забезпечення політики щодо прав національних та етнічних меншин у країнах Центральної і Східної Європи. *Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть*: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; [авт. колект.: В. Бурдяк, В. Бусленко, Є. Гайданка, І. Дудінська, В. Дудінський, М. Зан, Г. Зеленько, Н. Кічера, А. Ключкович, Н. Кононенко, Ю. Копинець, М. Лендьел, В. Литвин, Н. Марадик, Н. Нечаєва-Юрійчук, Ю. Остапець, М. Палінчак, В. Петрінко, А. Романюк, Н. Ротар, Д. Стеблук, М. Токар, М. Цірнер, Г. Шипунов]; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. С. 495–538.

12. Aktuelni Saziv. *Otvoreni Parlament*. URL: <https://otvoreniparlament.rs/saziv/65> (дата звернення: 09.02.2024)..